

OBSERVAȚIA

Evaluarea reprezintă, în sens foarte larg, procesul de **adunare de informație cu scopul de a lua decizii** (McLean, 1996). Dacă ne referim la cadrul educațional, de exemplu grădinița, evaluarea are drept scop urmărirea progresului fiecărui copil pentru a putea facilita, optimiza sau dezvolta anumite abilități ori pentru a interveni în cazul unor comportamente atipice. Așadar, informația obținută în urma evaluării servește la:

- evidențierea competențelor actuale ale unui copil și ale aspectelor care mai trebuie formate/dezvoltate;
- optimizarea/valorificarea maximale a potențialului copilului;
- recomandarea/planificarea intervenției.

Pentru a realiza o evaluare exactă a competențelor copiilor este nevoie firește de metode eficiente. Una dintre aceste metode este **observația**. Observația asigură în evaluare obținerea de informații detaliate despre copilul analizat, precum și intervenția minimă în activitatea acestuia, astfel încât să analizăm într-adevăr comportamentul său și nu interacțiunea cu instrumentul de evaluare (avantajele și dezavantajele acestei metode vor fi analizate pe larg spre finalul acestei secțiuni).

Observația constă în înregistrarea unui eveniment sau a unui comportament.

Înregistrarea se realizează de regulă pe baza unei **grile de observație**, care oferă un cadru de sistematizare a celor urmărite. Ne vom referi în continuare la **observarea comportamentului**, întrucât acesta este “eroul principal” al fișei propuse aici. Pe baza comportamentului putem să facem inferențe despre dezvoltarea psihică a copilului, lumea psihică fiind ascunsă analizei directe prin orice metode. Bineînțeles că într-o sesiune de observație nu vom putea urmări întregul comportament al copilului (respectiv comportamentul său în general), de aceea este recomandată precizarea unui domeniu care va fi urmărit într-o sesiune anume (de ex., exprimarea verbală) și notarea tuturor comportamentelor specifice care apar în perioada de observare sub forma unor **indicatori comportamentali**.

Indicatorii comportamentali sunt descrieri ale comportamentelor specifice realizate de copil (de ex., “sare într-un picior”, “pune întrebări”, “sugerează teme pentru jocuri simbolice”).

Este extrem de important ca indicatorii comportamentali să cuprindă verbe descriptive și să prezinte cât mai concret comportamentele observate. De exemplu, un indicator comportamental adecvat este “numără până la 5”, în timp ce “are înclinații matematice” este prea general și nu poate fi urmărit în mod direct. Verbele descriptive ne ajută să surprindem nuanțele unui comportament. De exemplu, în loc să notăm “îi spune colegului ce s-a întâmplat”, putem apela la descrierea exactă a comportamentului său verbal: șoptește, strigă, murmură, anunță, mormăie sau declară (Beaty, 1998).

Fișa construită pentru evaluarea dezvoltării preșcolarilor (3-7 ani) cuprinde în exclusivitate indicatori comportamentali, care vor fi urmăriți la fiecare copil în parte; ea este așadar o “grilă de observație” – sintagma este pusă în ghilimele deoarece, de regulă, grilele de observație conțin mult mai puțini itemi. Fișa propusă de noi poate însă deveni o grilă pentru educatoare, pentru a orienta felul în care ele realizează urmărirea comportamentului copiilor.

Se pot însă crea și itemi alternativi celor existenți în această fișă, pe baza cărora fișa să fie completată ulterior. Cu alte cuvinte, educatoarele pot să noteze alte comportamente în timpul activităților cotidiene cu copiii, pe care să le sintetizeze apoi în fișă prin bifarea itemului care le corespunde.

De exemplu:

- itemul din fișă: “indică imaginile/obiectele care au caracteristici comune/diferite”;
- itemi alternativi: “arată toate mașinuțele precizând caracteristicile lor de bază”,
“așază separat de grupa ursuleților o păpușă”.

Așadar, întrucât cel mai adesea observația se desfășoară în timpul activităților curente și fișa poate să nu fie la îndemână, se pot crea itemi comportamentali pe care să îi aglutinăm ulterior în bifarea unui item din fișă. Acești itemi alternativi pot fi gândiți pornind de la activităților de la grupă, de pildă în urma planificării semestriale (pe baza obiectivelor urmărite).

Pe lângă **descrierea cât mai completă și concretă a comportamentului**, există câteva **dimensiuni importante ale comportamentului**, care adaugă un plus la acuratețea observației:

- **frecvența** – este foarte relevant să notăm de câte ori apare un anumit comportament – nu e totuna dacă un copil se desparte cu dificultate de mama sa în două dimineți ale unei luni sau dacă o face în fiecare dimineață pe parcursul acelei luni;
- **durata** – este bine să notăm cât timp persistă un comportament, de exemplu: este supărat 10 minute pentru că i s-a luat jucăria vs. stă retras 5 ore pentru același motiv;
- **intensitatea** – și aceasta este utilă pentru a putea analiza comportamentul ulterior – de exemplu: nu își așteaptă rândul în joc vs. nu își așteaptă rândul și îi lovește pe copiii al căror rând este în joc;
- **contextul** în care apare comportamentul, care include:
 - dacă apare **spontan** sau **doar în anumite situații activatoare** – de ex., mânuirea cărților ca activitate aleasă de copil sau doar în activitățile impuse;
 - **unde** apare comportamentul – de ex., se ceartă cu colegul X doar în sala de mese, doar în timpul activităților de desen;
 - **antecedentele** comportamentului – dacă apare spontan, dacă se pot identifica anumite cauze care îl declanșează – de ex., lovește ca răspuns la lovitura altui copil; desenează doar dacă există cadru adecvat;
 - dacă există **și alte persoane implicate direct în apariția comportamentului** – de ex., separarea de părinți, atitudinea față de anumiți copii – e util de specificat și comportamentul acestora (un copil poate să aibă un răspuns agresiv “justificat” – vezi exemplul de la punctul anterior);
 - **consecințele** comportamentului – care sunt urmările – de ex., un copil poate să lovească alți copii pentru că știe că în acest fel este în centrul atenției și realizează acest comportament doar pentru această consecință.

Este foarte important să precizăm aceste dimensiuni și pentru comportamentele pozitive – de ex., comportamentele evaluate în fișă – deoarece acestea pot deveni indicii și pentru un program de optimizare a competențelor (de ex., prin asigurarea deliberată a antecedentelor care duc la manifestarea unei abilități anume). Pe baza acestor indicii, putem să dobândim informații și despre stabilitatea în timp a unui comportament. Este esențial să știm dacă un copil a efectuat un comportament o singură dată întâmplător, îl face doar când i se cere sau îl realizează constant și voluntar.

După fiecare observație este util să includem și câteva comentarii, acestea fiind de mare ajutor în evaluarea finală. De asemenea, confruntarea propriilor observații cu cele realizate de o altă persoană (în majoritatea grădinițelor, aceasta putând fi cealaltă educatoare a grupei) duce la un rezultat final mai complet și, de cele mai multe ori, mai obiectiv. De multe ori când confruntăm propriile observații cu cele realizate de altă persoană pot să apară divergențe – de obicei, rezolvarea lor are loc prin analiza împreună a comportamentelor înregistrate (acesta fiind unul din motivele pentru care este bine să rămână o formă scrisă a observațiilor realizate). Discutarea secvențelor de comportament observate poate să aibă ca rezultat pozitiv și estomparea diferențelor referitoare la activitatea cu copiii dintre cele două educatoare sau, dimpotrivă, completarea acestora. Uneori o educatoare pune accent pe un tip de activitate - de ex., cele ce țin de dezvoltarea cognitivă – iar cealaltă pe un alt tip – de ex., activități artistice. În acest caz, observația poate să fie distorsionată de tipul de activitate preferat de educatoare, iar analiza observațiilor împreună poate să ofere o imagine completă a copilului evaluat.

Alături de utilizarea itemilor din fișă așa cum sunt prezentați și bifarea lor rând pe rând, se poate apela și la alte forme de a realiza observația, datele fiind transferate ulterior în fișa copilului.

- Observarea liberă a comportamentelor unui copil și notarea lor pe o foaie de hârtie, așa cum apar ele, fără delimitare pe domenii.
- Utilizarea unui tabel, care poate îmbrăca mai multe forme:

1.

Comportament	Data	Comentarii

2.

Comportament	Data	Frecvență	Durată	Intensitate	Context

3.

Itemii din fișă	Descrierea detaliată a comportamentului	Momentul aproximativ al apariției/frecvență

4.

Domeniu de dezvoltare	Comportament	Data

Dacă ne bazăm doar pe fișa propusă aici, putem fie să o utilizăm pe domenii, fie în totalitate (în acest din urmă caz, pentru un singur copil la un moment dat). Este bine ca alături de observarea spontană a comportamentelor copiilor și notarea acestora, să ne planificăm perioade de observație și chiar să gândim activități specifice în care am putea urmări mai bine comportamente bine precizate ale copiilor. Observația se desfășoară și în timpul activităților impuse și libere care sunt realizate la grupă.

Ca și orice altă metodă de evaluare, observația are atât avantaje, cât și dezavantaje. Le vom enumera pe rând atât pentru a prezenta contribuțiile acesteia la o evaluare eficientă, cât și pentru a semnaliza precauțiile necesare atunci când o utilizăm și mai apoi când facem inferențe despre cele observate. Printre **avantaje** se numără:

- oferirea de informații precise și detaliate;
- precizarea clară a antecedentelor și consecințelor unui comportament;
- facilitarea evaluării în activitatea cotidiană.

Dezavantajele ar consta în:

- uneori consumă timp, atât pentru organizarea unui cadru adecvat, cât și pentru observația propriu-zisă;
- este limitată la evaluarea comportamentelor direct observabile.

Tocmai pentru că este limitată la comportamente vizibile, este important să notăm în grila de observație doar comportamente, **clar descrise, fără judecăți de valoare**. Trebuie să ținem cont de faptul că pe baza observației noi facem **inferențe despre caracteristicile psihice neobservabile** (de ex., capacitatea de a face raționamente). De aceea, este bine să fim prudenți în inferențele pe care le gândim pe baza celor observate. Adesea greșim și în viața de zi cu zi pentru că facem generalizări despre o persoană în urma a două-trei manifestări comportamentale (de ex., spunem că este “timid” pentru că l-am văzut retras în două ocazii într-un anumit grup și nu ne gândim la alte explicații posibile: membru nou al grupului, eveniment traumatic recent, etc.). Practica observațională realizată constant ne ajută să evităm această eroare în evaluarea copiilor. Inferențele pe care le facem trebuie să se limiteze la datele observate și notate. De pildă, dacă am notat “nu îi lasă pe ceilalți să vorbească” în cazul unei singure observații, nu putem spune că “nu știe să comunice”. Este posibil ca în acea ocazie particulară, copilul să nu fi terminat ceea ce avea el însuși de spus. Notarea comportamentului ne ajută însă să urmărim în viitor anumite aspecte particulare, pentru a vedea dacă este un pattern stabil sau ceva trecător.

Trecerea de la comportamentele observate la etichete verbale generale care denotă trăsături sau înclinații trebuie realizată cu și mai mare precauție și, pe cât posibil, **evitată**. Revenind la exemplul de la început, a spune despre un copil ca “are înclinații matematice” presupune uneori ani întregi de observații repetate în acel domeniu. Indicatorii comportamentali sunt cei care ne oferă o imagine obiectivă și “testabilă” a competențelor copilului – **ce poate și ce nu poate să facă** – fiind, mai departe, singurul punct de pornire valid pentru un plan de ameliorare/optimizare reală (nu prea știm de unde “să apucăm” timiditatea, dacă nu avem clar specificate comportamentele prin care

aceasta se concretizează). De asemenea, acești indicatori ne oferă șansa individualizării atât a acțiunii educative, cât și a celei de urmărire a progresului, pentru fiecare copil.

SUGESTII:

- fișele de observație se lasă la îndemână pentru a putea nota comportamentele ori de câte ori se ivește ocazia;
- se întrerupe observația planificată în cazul în care copilul refuză să coopereze în acel moment;
- se notează data realizării observației – în acest fel se va putea extrage și vârsta aproximativă la care își face apariția un comportament (de ex., 3,4 – 3,7 ani);
- nu se anunță explicit copiii “acum notăm tot ceea ce faci tu/ce faceți voi” – acest lucru induce de regulă un comportament nefiresc din partea celor observați.

Thea Ionescu și Oana Benga